ДЬУЛУРҔАН

түһүлгэ дуораана

Үбүлүөйдээх чемпионакка

Саха сиригэр бокс сайдыбыта 70 сылыгар аналлаах

Чурапчы дьоллоох туонатыгар боксаҕа РСФСР уонна Саха АССР үтүөлээх тренерэ Арсен Петров кэриэһигэр республика чемпионата түмүктэннэ.

Быйылгы түһүлгэ уратылаах, бу көрүҥ сайдыбыта 70 сылыгар ананна. Бастакы чемпионат 1956 с. тэриллэн турардаах. Түөрт күн устата барбыт үбүлүөйдээх күрэхтэһии түмүгүнэн бастыҥнарынан буоллулар:

48 кг **Эрчим Пестряков** (Мирнэй), 51 кг **Дьулуур Иванов** (Дьокуускай), 54 кг **Андрей Егоров** (Хаҥалас), 57 кг **Рамазон Мамаджонов** (Мирнэй), 60 кг **Александр Сергучев** (Мэнэ-Хаҥалас), 63,5 кг **Александр Иванов,** 67 кг **Саид Максимов** (иккиэн Ньурба), 71 кг **Альберт Каратаев** (Бүлүү), 75 кг **Андрей Портнягин** (Уус-Алдан), 80 кг **Игорь Никифоров** (Өлөөн), 86 кг **Антон Голиков** (Дьокуускай), 92 кг **Петр Егоров,** 92-тэн үөһэ кг **Владимир Колесов** (иккиэн Мэнэ-Хаҥалас).

Маныаха Петр Егоров Сахатын сиригэр уон төрдүс төгүлүн чемпионнаабытын бэлиэтиир тоҕоостоох. Бу республика боксатын историятыгар саҥа муҥутуур ситиһии. Онон республика 14 төгүллээх чемпиона 39 саастаах Петр Егоров «Боксаҕа бэриниилээҕин иһин» диэн анал бирииһинэн бэлиэтэннэ.

Күөн күрэс түмүктэринэн спорт үтүөлээх маастара **Василий Егоров** санаатын үллэһиннэ: *«Кэнники сылларга Саха сирин чемпионатыгар бу манньык үрдүк таһымнаах тэрээһини саҥардыы көрдүм. Чурапчылар олус үчүгэйдик бэлэмнээн, тэрийэн ыыттылар. Күрэхтэһиини элбэх киһи кэлэн көрдө, бары даҕаны биһирээтилэр.*

Чемпионнар үчүгэй киирсиилэри көрдөрдүлэр. Холобур, 60 киилэҕэ Александр Сергучев, Александр Иванов (63,5 кг). Финалга 54 киилэҕэ Андрей Егоров уонна Ренат Захаров киирсиилэрэ ордук үчүгэй буолла. Петр Егоров уон төрдүс төгүлүн чемпионнаабыта эмиэ биир ураты түгэн. Кини эмиэ бэркэ кииристэ. Бастаан утарылаһааччытын нокаут саайда, финалга эдэр, кыахтаах уолу бэркэ хотто.

Мин ордук Саша Иванову, Саша Сергучеву бэлиэтии көрдүм. Бу улахан дьоҥҥо саҥа ааттар. Инникитин кэскиллээхтэр дии санаатым».

Мэнэ-Хаҥалас хамаандата үс кыһыл көмүс мэтээллээх үтүө түмүгү көрдөрдө. Мирнэй, Ньурба уонна Дьокуускай иккилии чемпионнаахтар.

Күрэхтэһии бастыҥ боксерун аатын Ньурба эдэр боксера **Александр Иванов** ылла. Бастыҥ техника уонна тактика иһин бирииһ **Александр Сергучевка** ананна. Бастыҥ киирсиинэн **Андрей Егоров — Ренат Захаров** көрсүһүүлэрэ ааттанна. Кыайыыга дьулуурун иһин анал бирииһинэн Чурапчыттан **Артур Григорьев** бэлиэтэннэ. Эдэр кэскиллээх боксер аатын **Роберт Харитонов** ылла. Бастыҥ судьуйа — **Игорь Ефимов** (Сунтаар), Бастыҥ тренер — **Василий Шестаков** (Мэнэ-Хаҥалас).

Гаврил СТРУЧКОВ.

Ааптар хаартыската.

сонуннар ситимнэрэ

Тютрин, Рассадин кыайдылар

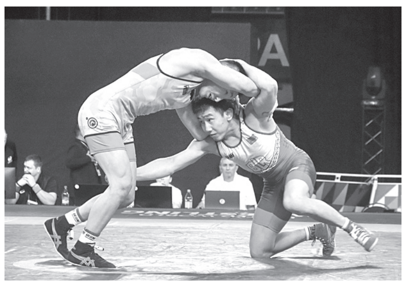

Александр Медведь кэриэһигэр көҥүл тустууга норуоттар икки ардыларынааҕы турнирга саха боҕосторо үчүгэй көрдөрүүнү ситистилэр.

Син эмиэ Ярыгин турнирыгар курдук, бу да сырыыга **Арыйаан Тютрин** (57 кг) уонна **Виктор Рассадин** (70 кг) атыттартан үчүгэй тустууну көрдөрөн, бэйэлэрин ыйааһыннарыгар бастаатылар. Бу кыайыы кинилэргэ, сотору кэминэн ыытыллыахтаах Азия уонна Европа чемпионаттарыгар ситиһиилээхтик кытталларыгар олук буоларыгар баҕарабыт!

Маны тэҥэ Минскэй түһүлгэтигэр Яков Павлов, Виктор Яковлев (иккиэн 61 кг) уонна Николай Сивцев (79 кг) — үһүс миэстэҕэ тахсан, боруонса мэтээллэринэн наҕараадаланнылар.

Халдеев хапсаҕайа

Ааспыт өрөбүл күннэргэ Бороҕоҥҥо, көҥүл тустууга ССРС, хапсаҕайга Саха АССР, хурешка РСФСР спортарын маастара, Саха сирин үтүөлээх тренерэ Иннокентий Андреевич Халдеев кэриэһигэр республикатааҕы таһымнаах хапсаҕай ыытылынна.

Уолаттарга, эр дьоҥҥо уонна аҕам саастаахтарга барыта 200-чэкэ бөҕөс күөн көрүстэ. Түмүккэ эр дьон бөлөҕөр бэйэлэрин ыйааһыннарыгар бастаатылар: 57 кг — **Дмитрий Иванов** (Кэбээйи), 65 кг — **Егор Находкин** (Дьааҥы), 75 кг — **Ньургустан Брощев** (Бүлүү), 85 кг — **Олег Фомин** (Чурапчы), 95 кг — **Александр Халыев** (Таатта), 95-тэн үөһэ кг — **Евгений Алексеев** (Уус Алдан).

Оттон саастарынан бөлөхтөргө муҥутуур кыайыылаахтары быһаарар түһүлгэ тэриллибитигэр бастакы миэстэлэри ыллылар: уолаттарга — **Артур Слепцов,** эр дьоҥҥо 75 кг дылы — **Ньургун Терентьев,** 75-тэн үөһэ кг — **Евгений Алексеев,** аҕам саастаахтарга — **Александр Румин.**

Үөһээ бүлүүлэр бастаатылар

Олунньу 22 күнүгэр Бүлүү бөлөҕүн улуустарын инбэлиит-тэрин 10-с төгүлүн ыытыллар культурнай-спортивнай фестиваллара быйыл Сунтаарга ыытылынна.

Фестивальга Үөһээ Бүлүүттэн, Ньурбаттан уонна Сунтаартан 100-тэн тахса күрэхтэһээччи — флешмоб, остуол теннииһэ, хабылык, хаамыска, дуобат, саахымат, буулдьанан ытыы, голбол, олорон эрэ волейбол көрүҥнэргэ күөн көрүстүлэр.

Түмүккэ, 1-кы миэстэни Үөһээ Бүлүү, 2-с миэстэни Сунтаар, 3-с миэстэни Ньурба хамаандалара ыллылар. Эһиилги манньык фестиваль Күөх Ньурбаҕа ыытыллыаҕа.

"Дьулурҕан".

улуустан сонун

Эрхан Саввин сырдык аатыгар...

Анал байыаннай дьайыы кыттыылааҕа, "Эр санаа" уордьан, "Хорсунун иһин" II степеннээх, Жуков аатынан мэтээллэр кавалердара, чаҕылхай талааннаах уолбут Эрхан Саввин кэриэһигэр Баатаҕай нэһилиэгэр дуобат күрэхтэһиитэ ыытылынна.

Олунньу 16 күнүгэр хорсун буойун Эрхан Саввин баара буоллар 24 сааһын туолуо эбит. Эрхан оскуола сааһыттан дуобат көрүҥүн ордук сөбүлээн оонньообута. Онуоха төрөөбүт нэһилиэгэр улуус нэһилиэктэрин икки ардыларыгар хамаанданан уонна биирдиилээн бастыыр иһин күрэхтэһии маҥнайгы төгүлүн тэрилиннэ.

Барыта аҕыс нэһилиэктэн 9 хамаанда, 108 кыттааччы күөн көрүстэ, сытыы киирсиилэри көрдөрдө. Хамаандаҕа оскуола кыра кылааһын үөрэнээччилэриттэн саҕалаан эмэнигэр тииһэ, барыта 12-лии киһи илинкэлин түһүстэ.

Күрэхтэһии түмүгүнэн Лөгөй — үһүс, Найахы — иккис, Мүрү — маҥнайгы миэстэлэри ыллылар. Кыайыылаах хамаандаҕа көһөрүллэ сылдьар кубок туттарылынна. Маны таһынан чаҕылхай оонньооччуларга, хамаандалары тэрийэн аҕалбыт салайааччыларга анал ааттар туттарылыннылар.

Күрэхтэһии көҕүлээччилэрэ, сүрүннээччилэрэ РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна, спорт бэтэрээнэ Николаев Н. А., буойун аҕата Саввин А. Н. тэрээһиннэ көмөлөспүт, спонсордаабыт, кыттыыны ылбыт дьонно махталларын биллэрдилэр, инникитин да бу күрэхтэһии үгэскэ кубулуйан, үгүс дьону түмэригэр баҕа санааларын эттилэр.

Бар дьон эйэлээх олоҕун иһин дьоруойдуу сырдык тыыннара быстыбыт уолаттарбытын ахтан-санаан, кинилэр Албан ааттарын үйэтитэр — биһиги, тыыннаахтар, ытык иэспит буоларын умнубаппыт.

Августина ПЕРМЯКОВА,
Баатаҕай библиотекара.
Уус Алдан.

биһиэхэ сурүйаллар

Олоҕум миэнэ — умсулҕан айан...

Олунньу 9 — 14 күннэригэр Р. М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэл училищетыгар Россияҕа Норуоттарын сомоҕолоһууларын, Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр Култуура сылыгар, төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр аналлаах тыл биридимиэттэрин нэдиэлэтэ ыытылынна.

Нэдиэлэ чэрчитинэн биһиэхэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна, саха эстрадатын ураты суоллаах-иистээх ырыаһыта, хоһооньут, элбэх ырыа ааптара, сценарист Иннокентий Васильев-Лэгэнтэй ыалдьыттаата.

Күндү ыалдьыппыт бэйэтин олоххо көрүүлэрин, дойдуга бэриниилээх буолуу туһунан оҕолору кытары ирэ-хоро сэһэргэстэ, айар үлэтин туһунан кэпсээтэ, чаҕылхай ырыаларын бэлэхтээтэ.

Ол курдук, оҕолор кини ырыаларын билэллэр, сэргииллэр, сэнээрэллэр эбит. "Олоҕум миэнэ", "Ол саха буолбатах", "Хайа сахата", "Улахан ыһыах", "Махтана санаатым" диэн гитара доҕуһуоллаах ырыаларын дуоһуйа иһиттилэр, тэҥҥэ ылластылар.

Лэгэнтэй саха култууратын сайыннарыыга, киинэ эйгэтигэр дьоһуннаах үлэни ытар, ураты суолу хаалларар айар куттаах киһи, дириҥ ис хоһоонноох ырыалара ыччаты, дьону-сэргэни иитэр сыаллаахтар.

Лэгэнтэйгэ кэлэн ыалдьыттаабытыгар истиҥник махтанабыт, айар үлэтигэр үрдүк ситиһиилэри баҕарабыт, кини алгыстаах тыллара оҕолорбутун үрдүккэ кынаттаатын!

Алла СИВЦЕВА,
Р. М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэл училищетын библиотекара.

Ааптар хаартыскалара.

саҥа кинигэ

«Суол хааллларбыт чаҕылхай тустуук»

Итинник ааттаах саҥа кинигэни Алексей Дмитриевич Яковлев, Татьяна Николаевна Зырянова, Людмила Николаевна Макарова хомуйан, бэлэмнээн таһаардылар. Кинигэ сүрэхтэниитэ соторутааҕыта, Иннокентий Зырянов кэриэһигэр көҥүл тустууга республикатааҕы күрэхтэһии кэмигэр Намҥа ыытылынна.

Кинигэ кытаанах тастаах, хаачыстыбалаах, үйэлээх гына оҥоһуллубут. Бэрт халыҥ көстүүлээх, 208 страницалаах буолбут. Быһата, бэртээхэй кинигэ оҥоһуллан тахсыбыт. Этэргэ дылы, киһи кинигэлээхпин диир кинигэтэ.

Саха дьоно тустууга таптала улахан. Улахан көрдөрүүнү ситиспит, дойдуларын ааттаппыт тустууктар уруккуттан билиннэ диэри биһиэхэ ытыктабылынан туһаналлар. Кинилэр тустарынан маннык кинигэлэр бэчээттэнэн тахсыылара, ааттарын үйэтитиилэрэ хаһан баҕарар кэрэхсэбиллээх. Иннокентий Зырянов туһунан кинигэ саха тустуутун 70 сыллаах кэрэ бэлиэ сылыгар тахсыбыта бэйэтэ ураты өйдөбүллээх, киэн туттуулаах.

Кинигэҕэ Иннокентий Зырянов олоҕун кэрчиктэрэ сааскы саһыттан сурулар. Ол курдук, бииргэ төрөөбүттэрин, аймахтарын, кылааһынньыктарын, доҕотторун истиҥ ахтыылара бэчээттэммит. Олимпийскай чемпион Павел Пинигин, аан дойду түөрт төгүллээх чемпиона, Олимпиада-1980 боруонса призера Сергей Корнилаев, биллиилээх бөҕөстөр Григорий Христофоров, Василий Гоголев, Руслан Попов уо. д. а. ахтыылара, суруйуулара кинигэни сэргэхситиптэр.

Иннокентий Зырянов аатынан тустуу күрэхтэһиилэрин түмүгэ түмүллэн киллэриллибитэ — кыттыбыт, миэстэлэспит спортсменнарга үтүө өйдөбүл, оттон спорду сэнээрээччилэргэ сэдэх статистика буолуо дии саныыбын. Ол курдук, И. Н. Зырянов аатынан бастакы күрэхтэһии кыайыылаахтарынан: Иосиф Корнилов, Юрий Афанасьев, Семен Семенов, Александр Оконешников, Михаил Захаров уо. д. а. буолбуттар. Кинилэр кэлин Сахаларын сирин дорҕооннообохтук ааттаппыт, билигин олох араас эйгэтигэр ситиһиилээхтик үлэлии-хамсыы сылдьаллар.

Аны олох сайдыытын батыһан кюар код киллэриллибитэ кинигэни өссө сайыннаран биэрэр диэхххэ сөп. Ону тэнэ Иннокентий Николаевич олоҕун көрдөрөр элбэх хаартыскалар киирэн, кинигэни байытан биэрбиттэр.

Ити курдук, биллиилээх бөҕөс Иннокентий Зырянов сырдык аата үйэтитиллэр. Манна даҕатан эттэххэ, кини кэриэһигэр 1999 сылтан оҕолорго республикатааҕы түһүлгэ ыытыллан сылтан сыл ахсын тэрээһинэ тупсан, таһыма үрдээн иһэр. Ону тэнэ төрөөбүт Үөдэйигэр спорт саалата Иннокентий Зырянов аатын сүгэр. Аны кини туһунан кинигэ таҕыста. Кинигэ — үйэлээх өйдөбүннүк, этэргэ дылы, сурулубут — суоруллубат. Кинигэ аата да этэринэн, кырдьык, билигин биһиги кэккэбитигэр суохтарын да үрдүнэн, олох араас эйгэтигэр бэлиэ суолу-иһни хааллларбыт үтүө дьоммут аатара-суоллара умнуллуо суохтаахтар.

Түмүккэ, кинигэни оҥорон таһаарбыт Алексей Дмитриевичка, Татьяна Николаевнаҕа, Людмила Николаевнаҕа, хас да сыл дьаныһан туран, туруоруммут сыаллары-соруктарын ситиһиилээхтик толорбуттарынан эҕэрдэ уонна махтал! Кинигэ хайдах курдук улахан сыралаах үлэттэн оҥоһуллан тахсарын бэйэбинэн билэбин.

Иннокентий Зырянов (1958–1997) — көҥүл тустууга ССРС чемпионатын боруонса призера, Сэбиэскэй Сойуус Сэбилэниилээх Күүстэрин күрэхтэһиитин кыайыылааҕа, норуоттар икки ардыларынааҕы турнирдар призердара, Москва куорат чемпиона, ССРС спордун норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах маастара.

Петр ПАВЛОВ.

саха тустуутун 70 сыла

▲ Н. Н. Тарскай.

▲ В. Г. Румянцев.

▲ К. П. Григорьев.

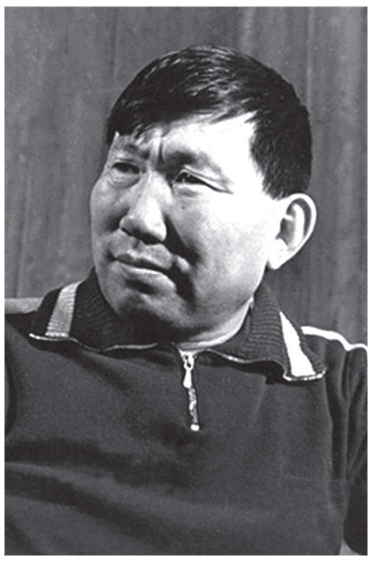
▲ Д. П. Коркин.

▲ Н. Н. Волков.

Тустуу хайдах тэриллибитэй?

2026 сыл — саха тустуутун үбүлүөйдээх сыла. Ол курдук, көҥүл тустуу спорт көрүҥүн быһыытынан билиниллэн, Саха сиригэр бастакы чемпионат ыытыллыбыта 70 уонна Монреаллааҕы XXI Олимпийскай оонньууларга Павел Пинигин, Роман Дмитриев, Александр Иванов ситиһиилээх кыттыыларын 50 сыллара.

Үһүйээннэргэ уонна номохторго сахалар былыр-былыргыттан ыһыахтарга хапсаҕайдаһан уонна курдаһан тусталларын туһунан суруллар.

Билиҥҥи кэмҥэ, Сэбиэскэй былаас олохтоммутун кэннэ, 1924 сыллаахха французскай тустууга бастакы чемпионат тэриллибитин туһунан Е. К. Суровецкай, Г. И. Захаров, Н. Н. Тарскай, Е. Д. Кычкин 1960 сыллаахха бэлэмнээн таһаарбыт "Спорт в Якутии" кинигэлэригэр, 8-с страницаҕа сурулла сылдьар. Онно сэттэ бөҕөс кыттыбытыттан Дьокуускай куорат чемпионун аатын Валентин Шевчук ылбыт.

Онон ылан көрдөххө, биһиги республикабытыгар спорт сайдыытын бастакы сылларыгар французскай тустуу баар эбит. Кэлин тустуу бу көрүҥэ классическай диэн буолбута, билигин гректии-римнии тустуу диилләр.

Бастакы көҕүлээччилэр

Саха сирин спордун историята кэрэһэлииринэн, 1954 сыллаахтан спорду киэҥ араҥаҕа тарҕатыы саҕаланар. Бу сыл эдэр специалистар, Москва уонна Ленинград куораттартан үөрэхтэрин бүтэрэн төрөөбүт дойдуларыгар кэлбиттэрэ. Кинилэр кэккэлэригэр Ленинград куорат көҥүл тустууга чемпиона Василий Румянцев, бастакы разрядтаах Кирилл Григорьев, Дмитрий Коркин уонна Сталин аатынан Физическэй култуура уонна спорт государственнай институтун ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэрбит Николай Тарскай бааллара.

Дьокуускайга кэлээт, кинилэр физическэй култуура уонна спорт үлэтигэр көхтөөхтүк кыттан барбыттара. Ол курдук, көҥүл тустууну, боксаны, ыарахан атлетиканы дьоҥҥо-сэргэҕэ билиһиннэриини саҕалаабыттара, спорт бу көрүҥнэринэн дьарыктаныыны көҕүлээбиттэрэ.

Култуура уонна сынньалаҥ паркатыгар кинилэр аан бастаан спортсменнар уонна элбэх ахсааннаах көрөөччүлэр иннилэригэр көҥүл тустуу хайдаҕын бэйэлэринэн көрдөрбүттэрэ. Урукку өртүгэр хапсаҕайдаспыт дьон тустуу саҥа көрүҥэр секцияҕа суруттарбытынан барбыттар. Манныык бастакы секциялары Чурапчы оройуонун Карл Маркс аатынан холкуоһугар Дмитрий Коркин, Бүлүү куоракка Кирилл Григорьев тэрийбиттэр. Оттон киин куоракка көҥүл тустуу бастакы тренердэринэн Василий Румянцев уонна Иван Малыхин буолбуттар.

Дьокуускайдааҕы пединститукка секцияны Николай Тарскай тус бэйэтинэн тэрийбитэ. Спорт саҥа көрүҥэ саха ыччатын сэҥээриитин ылбыта. Н. Н. Тарскай көҕүлээһининэн Москваттан Иван Морозов, Ташкентан Владимир Гуляев диэн тустуу специалистара ыҥырыллан кэлэн, анал семинардары ыыппыттара.

Ити курдук, спорт саҥа көрүҥүн көҕүлээччилэр күүстэринэн көҥүл тустуу Саха сиригэр киэҥник тарҕанан барбыт, дьарыктанааччылар ахсааннара улаатан, эбиллэн испит.

1956 сыл Саха сирин спорка олоҕор кэрэ бэлиэ түгэннэрдээх буолбутун ааҕан, истэн билэбит. Ол курдук, көҥүл тустуу, бокс, ыарахан атлетика сайдыы суолугар үктэммиттэрэ. Холкуостарга, тэрилтэлэргэ, үөрэх кыһаларыгар спорт бу саҥа көрүҥнэригэр секциялар аһыллан үлэлэрин саҕалаабыттара. Бу сыл республика бастакы чемпионаттара тэриллибиттэрэ, диэн үөһэ ахтыллыбыт "Спорт в Якутии" кинигэҕэ суруллар.

Дьокуускай чемпионата

Ол курдук, "Спартак" стадион павильонугар Дьокуускай куорат үрдүнэн бастыыр иһин күрэхтэһии буолбута (Николай Босиков суруйуутунан). Оттон Родион Кривогорницын бэлэмнээн таһаарбыт "История вольной борьбы Якутии" (1956–2016) кинигэҕэ, ити күрэхтэһии "Буревестник" ДСО саалатыгар ыытыллыбыта диэн суруллубут (8-с стр). Хайата сөп эбитэ буолла?

Ити күрэхтэһиигэ бэйэтэ кыттан иккис буолбут Николай Босиков, билэргит курдук, географическай наука кандидата этэ. Сэрэйдэххэ, Николай Петрович барыны бары бэлиэтэнэ, суруна сылдьыбыт буолуохтаах.

Манна даҕатан эттэххэ, спорт историятын, бэлиэ күннэри билээри урукку хаһыаттары, кинигэлэри хасыһан ааҕан көрдөххө, хаһан баҕарар ыытыллыбыт тэрээһиннэр, эбэтэр күрэхтэһиилэр сыллара, биирдэ эмэ ыйдара суруллар. Ол оннугар буолбут күннэрэ-дьыллара, ханнык саалаҕа дуу, кулуупка дуу, стадиоҥҥа дуу ыытыллыбыттара бэрт сэдэхтик ахтыллар. Оттон, Н. П. Босиков урукку сырдатан суруйар буоллаҕына, хайаан даҕаны күнүн-дьылын ыйан суруйар эбит.

Дьэ, ол олунньу 12–13 күннэригэр буолбут Дьокуускай куорат көҥүл тустууга бастакы күрэхтэһиитигэр бэйэлэрин ыйааһыннарыгар бастаабыттар: Михаил Баранов, Конон Попов, Ким Марков, Иван Малыхин, Василий Румянцев, Григорий Семенихин.

Саха сирин чемпионата

Оттон Саха сирин көҥүл тустууга бастакы чемпионата Саха драматическай театрыгар олунньу 23–24 күннэригэр буолбута.

Көҥүл тустууга бүтүн Саха сирин үрдүнэн бастыыр иһин бастакы күрэхтэһиигэ 34 бөҕөс кыттыбыт. Күрэхтэһии сэттэ ыйааһыҥҥа ыытыллыбыт. Булуҥ, Үөһээ Дьааҥы, Бүлүү, Чурапчы, Үөһээ Бүлүү, Ньурба, Орджоникидзевскай уонна Дьокуускай спортсменнара күөн көрсүбүттэр.

"Кыра ыйааһыҥҥа (52 кг) Булуҥтан хомсомуол үлэһитэ Семен Алексеев икки ыраас кыайыыны ситиһэн бастакы чемпионунан буолбута. Чэпчэкитиҥи ыйааһыҥҥа (57 кг) Михаил Мастерских утарсааччыларын кыайталаабыта. Сэттэ бөҕөс кыттыбыт 63 кг ыйааһыныгар кыайыылааҕынан Эһэ Хайаттан Николай Савинков тахсыбыта. Бүлүүттэн Кирилл Григорьев (73 кг) үс утарсааччытын ыраастык, үс утарсааччытын очконан кыайталаан бастаабыта. Владимир Ефремов (Ньурба), Егор Васильев (Чурапчы), Иван Малыхин, Дмитрий Данилов уонна Игорь Калашников (үһүөн Дьокуускай) 79 киилэҕэ күөн көрсүүлэригэр биир да хотторуу очкота суох бастакы разрядтаах Иван Малыхин кыайбыта. Учуутал идэлээх Василий Румянцев (87 кг) улахан утарсыыта суох бэйэтин ыйааһыныгар бастаабыта. Оттон ыарахан ыйааһыҥҥа — 97 кг, үс утарсааччытын кыайан, республика чемпионунан Геннадий Семенихин буолбута", — диэн "Спорт в Якутии" кинигэҕэ сырдатыллар.

Туомтуу тардыы

Онон Саха сиригэр көҥүл тустуу бастакы саҕаланыыта Николай Николаевич Тарскай, Василий Гаврильевич Румянцев, Кирилл Петрович Григорьев, Дмитрий Петрович Коркин, Николай Николаевич Волков ааттарын кытта ыкса ситимнээх. Манна өссө оччотооҕу республика хомсомуолун тэрилтэтин салайааччы Егор Дмитриевич Кычкины этиэххэ сөп. Чуолаан Н. Н. Тарскай республикаҕа спорду сайыннарыыга уонна тэнитиигэ хомсомуоллары кытта тэҥҥэ быһаарсан үлэлээбитин история кэрэһэлиир.

Быйылгы саха тустуутун 70 сылыгар сөп түбэһиннэрэн, биһиги Сахабыт сиригэр көҥүл тустуу хайдах саҕаланан сайдан барбытын кылгастык билиһиннэрдэххэ дьэ итинник. Манна чуолаан, үһүйээн, номох эрэ курдук буолбакка, көҥүл тустууну биһиги республикабытыгар бэйэлэринэн төрүттээбит уонна тэрийсибит дьон: Н. Н. Тарскай, Е. К. Суровецкай, Г. И. Захаров, Е. Д. Кычкин, Н. П. Босиков суруйуулара, сыыппаралара-чахчылара туһаныллыннылар.

Түмүктээн эттэххэ, ааспыт кэм-кэрдии — чопчу, дьиҥнээх бэйэтэ хайдах баарынан уонна биир сиэрдээх өйдөбүллээх буолуохтаах. Саха омугу аан дойдуга аатырдыбыт көҥүл тустуубутугар, кини историятыгар ытыктабыллаахтык сыһыаннаһан, салгыы сайдарын туһугар үбүлүөйдээх кэрэ-бэлиэ түгэҥҥэ болҕомто ууруллан, анал тэрээһин ыытыллара буоллар.

▲ Дмитрий Коркин Саха АССР физическэй култуураҕа уонна спорка кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ Н. Н. Тарскай илиититтэн наҕараада тутар түгэнэ.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ
Петр ПАВЛОВ.

Быраатым Уйбаан кэриэһигэр

Уйбаан Бөтүрүөбүс Уһунуускай 1961 сыллаахха ыам ыйын 5 күнүгэр — Сэбиэскэй бэчээт күнүгэр — Уус Алдан оройуонун Дүпсүн нэһилиэгэр күн сирин көрбүтэ. Кини төрөөбүт дойдутунан олус киэн туттара. Сахаҕа былыр-былыргыттан ааттара-суоллара дорҕооннoохтук ааттанар, саха тыллаах эрэ барыта ылынар, билинэр, ытыктыыр, дьоһуннаан, суолталаан ааттыыр сирдэрэ бааллар. Кинилэр биһигини, билиҥҥи көлүөнэ дьону, түҥ былыргы өбүгэлэрбитин кытта ситимниир, дириҥ силистиир-мутуктуур аналлаахтар. Дүпсүн сирэ оннук сир.

Быраатым Уйбаан бу орто дойдуга төһө да кылгастык олорон аастар, чахчы да чаҕылхай сулустуу күлүмнээн ааста. Дүпсүн орто оскуолатын үөрэнэн бүтэрээт, төһө да анал тыл үөрэҕэ суоҕун иһин, айылҕата бэрсибит сүдү талаанынан, төһө да оҕо эрдэҕиттэн хараҕынан кыһалҕаны көрүстэр, булгуруйбат күүстээх баҕа санаатынан, киэҥ билиигэ-көрүүгэ, үрдүккэ тардыһар тулуурунан, дьулуурунан Сахатын сирин биир бастыҥ биллиилээх суруналыыһа буолан тахсыбыта.

Уйбаан чахчыта да Саха сирин суруналыыстарыттан саамай элбэх Олимпийскай ооньууларга, аан дойду күрэхтэһиилэригэр сылдьан, ол түгэннэрин норуотугар элбэхтэ хаһыаттарга, радиоҕа, телевидениеҕа киэҥник сырдаппыт, дьон-норуот биһирэбилин, ытыктабылын ылбыт суруналыыс буолар.

Киһи дьиктиргиирэ баар…

Үөһээҥҥи айыылар олох анаан ыыппыттарын курдук, Уйбаан ыам ыйын 5 күнүгэр — Сэбиэскэй бэчээт күнүгэр — төрүүр. 1979 сыллаахха биир дойдулааҕа Николай Петрович Босиков быраатым көрдөһүүтүнэн батыһыннаран илдьэн табаарыһыттан, «Эдэр коммунист» хаһыат редакторыттан Николай Афанасьевич Герасимовтан-Айталынтан көрдөһөн корреспонденынан үлэҕэ киллэттэрэр. Киһи дьиктиргиирэ, аны олоҕун тиһэх суолугар атаарыыта Россия бэчээтин күнүгэр түбэһиитэ буолар.

Идэтийбит суруналыыс быһыытынан үлэтин 1980 сыллаахха саҕалаабыта. Үлэлээбит кэмнэригэр «Эдэр коммунист» хаһыакка корреспонденынан, отдел салайааччытынан, редактор солбуйааччытынан, «Илин» сурунаалга кылаабынай редактор солбуйааччытынан, «Саха сирэ» хаһыат анал корреспонденынан айымньылаахтык үлэлээбитэ. Саамай элбэх тиражтаах, дьон-норуот сөбүлээн ааҕар «Эдэр саас» хаһыат кылаабынай редакторынан, «Орто дойду», «Киин куорат» хаһыаттар, «Саха саргыта» альманах редактордарынан олоҕун тиһэх күннэригэр диэри үлэлээбитэ.

Суруйааччы, публицист быһыытынан киэҥ биһирэбили ылбыта. Доҕоро Иван Николаевтыын хомуйан, суруйан таһаарбыт «Центральное дело: хроника сталинских репрессий в Якутии» диэн кинигэлэрэ үрдүк сыанабылы ылбыта. Академиктар А. Сахаров, А. Н. Афанасьев, поэт Е. Евтушенко, суруйааччылар А. Адамович, саха тумус туттар саарыннарыттан норуот суруйааччылара С. П. Данилов, В. С. Яковлев-Далан, учуонайдар Е. Е. Алексеев, М. С. Иванов, В. Д. Михайлов, М. П. Алексеев, уо. д. а. болҕомтолорун тардыбыта, биһирэммитэ.

Маны таһынан Уйбаан Бөтүрүөбүс «Ойууттар уонна удаҕаттар», «Өй уонна Күүс, Тулуур уонна Дьулуур», «Оо, Сахаачча, Сахаачча» диэн дьоһун кинигэлэри суруйан таһаарбыта.

Сыаналааһын, билинии бэлиэтэ

1986 сыллаахтан ыла Советскай Союз, 1991 сылтан Россия Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ. 2021 сыллаахха В. В. Никифоров-Күлүмнүүр аатынан государственнай бириэмийэ лауреата. Саха Республикатын үтүөлээх үлэһитэ, Саха Республикатын бастакы президенин М. Е. Николаев фондун «Во славу и пользу республики» мэтээлин хаһаайына. Саха бэчээтин ыччакка бэлиитикэтин туйгуна, Уус Алдан улууһун, Дүпсүн нэһилиэгин уонна Нам улууһун Хатырык нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо, Саха Комсомолун бириэмийэтин лауреата.

Быраатым Уйбаан Бөтүрүөбүс олоҕун биир саамай улахан ситиһиитинэн Саха АССР XII ыҥырыылаах Үрдүкү Сэбиэтин депутата буолбутун ордук бэлиэтээн миэхэ сэһэргиир буолара. Саха сирин суверенитетын олоххо киллэрсибитинэн олус киэн туттара. Чахчыта даҕаны Саха сирин суруналыыстарыттан икки эрэ киһи депутат үрдүкү аатын сүкпүтэ. Бу эмиэ бэйэтэ туспа ситиһии буолар.

Саха сирин бастакы президенэ М. Е. Николаевка көмөлөһөөччүнэн сылдьыспытын, кинилиин Хотугу полюска тиийэ сылдьыбытын олоҕун биир умнуллубат кэрэ бэлиэ түгэннэрэ диэн олус астына ахтара.

Оҕо саас кэмнэриттэн

Мин бырааппынаан оҕо сааcтан бииргэ алтыспыт убай киһи буоларым быһыытынан, оҕо саас кэмнэрбиттэн ахтан-санаан ааһыым. Төрөппүттэрбит лаппа сааһыран баран иккис олохторун холбооннор, аҕам биир уоллаах, ийэм үс батыһыннарыы уоллаах холбоспуттара. Ол олохторун холбоон баранпар, эбии үһүс оҕонон Уйбааны аҕам 67 сааһыгар, оттон ийэм 46 сааһыгар төрөтөллөр. Аҕам 1894 сыллаахха, ийэм 1915 сыллаахха төрөөбүттэрэ. Этэргэ дылы, олус ыарахан гражданскай да, Аҕа дойду уоттаах сэриитин да кэмнэрин ааспыт, үөрэҕэ суох боростуой колхозтаахтар этэ.

Ийэбит, мин киһини өйдүүр буолуохпуттан, ыарыһах этэ. Сотору-сотору сүрэҕинэн, хаанын баттааһына эрэйдээн, балыыһаҕа киирэрэ. Оччоҕо биһиги ийэтин сүтэрбит кус оҕолорунуу курус түгэҥҥэ кииртэлээн ыларбыт. Аҕабыт айылҕаттан ананан кэлбит, олус күүстээх-уохтаах, бөдөҥ-садаҥ, бу дойдуттан барыар иннинэ 92 сааһыгар диэри күүһэ-уоҕа уостубакка үлэни өрө туппут саха саарына, ытык кырдьаҕаһа этэ. Саха сирин тарбахха баттанар үтүөлээх булчута этэ. ССРС социалистическай куоталаһыытын туйгуна (отличник Социалистического соревнования промышленности продтоваров СССР). РСФСР, Саха АССР Бочуотунай грамоталардаах. Саха сирин бастакы интеллигенциятын төрүттэспит В. В. Никифоровы-Күлүмнүүрү, Афанасьевтары уу хараҕынан көрбүт-истибит буолан, кинилэри олус истиҥник саныыра, ахтара. Дүпсүҥҥэ баар таҥара дьиэтин суулларбыттарын олус айыыргыыра. 60-с сыллар саҕаланыылара биир мунньахха тиийэн айдаарбытын, кырдьаҕастар уос номоҕо оҥостон кэпсиирлэрэ. Партиялаахтар мунньахтарын сөбүлээбэккэ: «Иннигит кыһыл сулус, кэнниги бар кириэс», — диэн баран кыыһыран тахсан барбыт. Олохпут кини эппитин курдук буолбута дии.

Аҕам Уйбааны олох кыра эрдэҕиттэн эппитэ: «Бу уол суруйааччы буолуо, айаҕын онон иттиниэ». Аны аймах уолбутун, үс саастааҕыттан, бу уол учуонай буолуо диэбитэ, кырдьык да, В. В. Ушницкай историк-учуонай буолан тахсыбыта.

Быраатым алтыс кылаастан ыла саҕалаан тустууга интэриэһэ киирбитэ. Сэттис кылаастан хаһыаттарга оройуонун күрэхтэһиитин сырдатан суруйар буолбута. Оччолортон олус ылларан сахалыы кинигэлэри ааҕара. Сэбиэскэй кэмҥэ тыа сирин үлэтин-хамнаһын сырдатаары хаһыат үлэһитэ кэлбит үһү диэн сурах дэриэбинэни толорон кэбиһэрэ. Биһиги аҕабыт туһунан суруйаары эмиэ кэлэллэрэ. Ону быраатым олус сэргии, сэҥээрэ көрөрө-истэрэ.

Уйбаан суруналыыс эрэ буолбатах. Кини 90-с сылларга аан бастакынан омук сиригэр, Японияҕа, саха аатырбыт бухатыыра Ооккону батыһыннаран, мас тардыһыы көрүҥүн көрдөрөн турар. Араас элбэх ыччаты түмэр шоулары тэрийэрэ. Ыччаттары түмэр далааһыннаах хамсааһыннары ыытара.

Норуот суруйааччытыныын билиһиннэриитэ

Сайын уоппускатын кэмэ. Биир күн быраатым телефоннаата. Мин маҕаһыыҥҥа бородуукта атыылаһа сылдьабын. Норуот суруйааччыта Василий Васильев-Харысхал «Дыгын Дархан» ресторанҥа ыҥырда, миигин онно илдьэн биэр эрэ диэн көрдөстө. Мин тута сөбүлэһэммин, кинини ыла тиийдим. Быраатым сүрдээҕин санаата көтөҕүллүбүт. Кэпсээнэ-ипсээнэ баһаам, ыһа-тоҕо кэпсээтэ.

Икки хонуктааҕыта норуот суруйааччыта Николай Лугинов дойдутуттан кэлэн, даачатыгар баран иһэн Кэбээйи соботун бэрсэн ааста диэн астына кэпсээтэ. Ол олордохпутуна телефон тыаһаата. Уйбаан: «Бу убайбынаан баран иһэбин», — диэтэ. Онуоха Харысхал эттэ: «Хата убайгын илэ көрөр буоллум. Киирдиҥ, бииргэ аһыахпыт», — диэбитэ.

Ити курдук Харысхал хаһааҥҥыттан эрэ билэр киһитин курдук истиҥник көрсүбүтэ. Син балайда уһуннук сэһэргэспиттэрэ. Олох туспа эйгэлээх дьон эбит диэн сыаналаабытым. Харысхал ыйытыыларыгар Уйбаан бэрт элбэҕи кэпсээн иһэрэ. Бэйэ-бэйэлэрин билиилэринэн ситэрсэн-хоторсон биэрэллэр эбит дии санаабытым.

* * *

Быраатым кэлин кэккэ кэмнэргэ хараҕынан лаппа мөлтөөн олус хараастара. Муспут, бэлэмнээбит үлэлэрим элбэхтэр да, кыайан кинигэ оҥорон таһаарбатым диэхтиирэ. Быдан дьылларга быраcтыы, быраһаай, быраатым барахсан. Биһиги эйигин куруук өйдүү-саныы сылдьыахпыт.

Кини тиһэх суолугар атаарыыга күүс-көмө буолбут Саха Республикатын Ил Дарханын уонна Правительствотын дьаһалтатын салайааччытыгар Г. Н. Михайловка, СР Инновацияҕа, сыыппаранан сайдыыга, инфокоммуникативнай технологияларыгар министрэ П. В. Николаевка, тиһэх суолугар атаарыы хамыыһыйатын салайбыт министри солбуйааччы Н. А. Потаповка, СР Култуураҕа уонна духуобунай сайдыыга министр А. И. Ноевка, «Сахабэчээт» тэрилтэ генеральнай дириэктэрэ Н. М. Стручковаҕа, сүбэһит В. И. Бочонинаҕа, профком салайааччыта К. А. Борисовка, «Сахабэчээт» коллективыгар, суруналыыстар сойуустарын бэрэссэдээтэлэ О. О. Марковка, бэрэссэдээтэли солбуйааччы Г. А. Бочкареваҕа, «Кэскил» оҕо кыһатын салайааччыта О. И. Семеноваҕа, «Сахамедиа» тэрилтэ салайааччыта В. Д. Колесовка, үөлээннээхтэригэр, доҕотторугар, аймахтарбытыгар, биир дойдулаахтарбытыгар Уйбаан Бөтүрүөбүс дьиэ кэргэнин, эдьиийин, убайын, аймахтарын ааттарыттан дириҥ махталбытын тиэрдэбит.

**Бүөтүр УҺУНУУСКАЙ,
убайа, СР физическэй култууратын уонна спордун үтүөлээх үлэһитэ,
дуобакка Россия гроссмейстера, үрдүкү категориялаах тренер.**